

HOOGVEEN BEEERZE MET VEENPLUIS FOTO: MARK ZEKHUIS

verdringen veenmossen. Met speciale rupsvoertuigen en bosmaaiers wordt voorkomen dat de hoogvenen veranderen in berkenbossen.

Goed isolatiemateriaal

Maar het tegengaan van de achteruitgang is niet het hoofddoel. De ambitie is groter: herstel van grote oppervlakken levend hoogveen. Behalve het drastisch omlaag brengen van de stikstofuitstoot moet daarom de waterhuishouding van hoogvenen op orde worden gebracht. Dat kan door sloten en greppels in de gebieden te dempen en door rondom de gebieden de ontwatering te beëindigen. Dit zijn ingrepen die ervoor zorgen dat er veel meer water in de hoogvenen blijft.

Hogere grondwaterstanden in deze zones vraagt een verandering van het gebruik. Het verbouwen van mais en gras, zoals nu gebeurt, is veelal niet meer mogelijk. Andere vormen van landbouw wel. Zogenaemde natte teelten met lisdodde, kroosvaren, riet en wilg. Lisdodde is bijzonder goed isolatiemateriaal, een goed alternatief voor piepschuim en glaswol. Behalve herstel van de biodiversiteit is het opvangen van de klimaatverandering ook een goede reden om hoogvenen te herstellen. Wat Landschap Overijssel betreft, blijft dat niet beperkt tot de huidige restanten. Door hoogveen op grote schaal de ruimte te geven, leg je serieuze hoeveelheden CO₂ vast. En na drie jaar met perioden van extreme droogte is hoogveen ook zeer welkom als buffer, waarin je regenwater lang kunt vasthouden.

Meer weten over hoogveen?

Over hoogveen is vorig jaar een prachtig boek verschenen onder redactie van André Jansen en Ab Grootjans. Het boek 'Hoogvenen' geeft een uitputtend overzicht over ontstaan, ecologie en biodiversiteit voor dit landschap dat ooit zo dominant was in ons land.

'Tot berstens tot volgezogen'

Rond 1800 was een groot deel van Overijssel nog onontgonnen. Volgens de geoloog Winand Staring was "het onafzienbaar grote veld tussen Ommen en Koevorden een onafgebrokene woestijn. De heideplant en eenige mossoorten waren de eenige vertegenwoordigers van het plantenrijk; geen dieren vond men daar dan waterslekken, waterinsekten, korhoenders, moerasvogels, en, op de droogste plekken, een enkelen haas; terwijl geen menselijk wezen de vlakte bezocht dan de jager, en daar,

Auke van der Woud
HET LEGE LAND
DE SCHIJNTELEEF WERELD VAN NEDERLAND 1700-1800

(Uit: Auke van der Woud, Het lege land)

waar de grond niet te moerassig was om het weiden van schapen te veroorloven, de herder. Want deze geheele uitgestrektheid was bedekt met eene korst van twee tot vijf el dikte, en, als een tot berstens toe volgezogen spons, met water gevuld."

Hoogveen in ere herstellen

STREEFBEEELD VAN HET HOOGVEENLANDSCHAP, ESTLAND FOTO: JACOB VAN DER WEELE

Tekst: Frans Bosscher

Ooit was de helft van Nederland bedekt met een metersdik pak veen. Van het hoogveen in het oosten en zuiden rest nog een paar duizend hectare. Omwille van de biodiversiteit én de opslag van kooldioxide is het alarmfase één.

Meer bos aanleggen. Heel veel meer bos. Dat is een vaak genoemde remedie om CO₂ op te vangen. Het wordt gezien als een belangrijke bijdrage aan het beperken van de temperatuurstijging, die de verandering van het klimaat met zich meebrengt. Ook in de Bossenstrategie die minister Carola Schouten met de provincies heeft gemaakt, staat de aanleg van bos tot 2030 in het teken van klimaatdoelen (naast herstel van biodiversiteit). Zouden minister en provincies ervoor kiezen om veen te herstellen, zouden ze om dezelfde hoeveelheid een veel grotere slag slaan. Veen houdt namelijk heel veel kooldioxide vast. Tenminste als het goed functioneert. En dat is nu echter niet het geval.

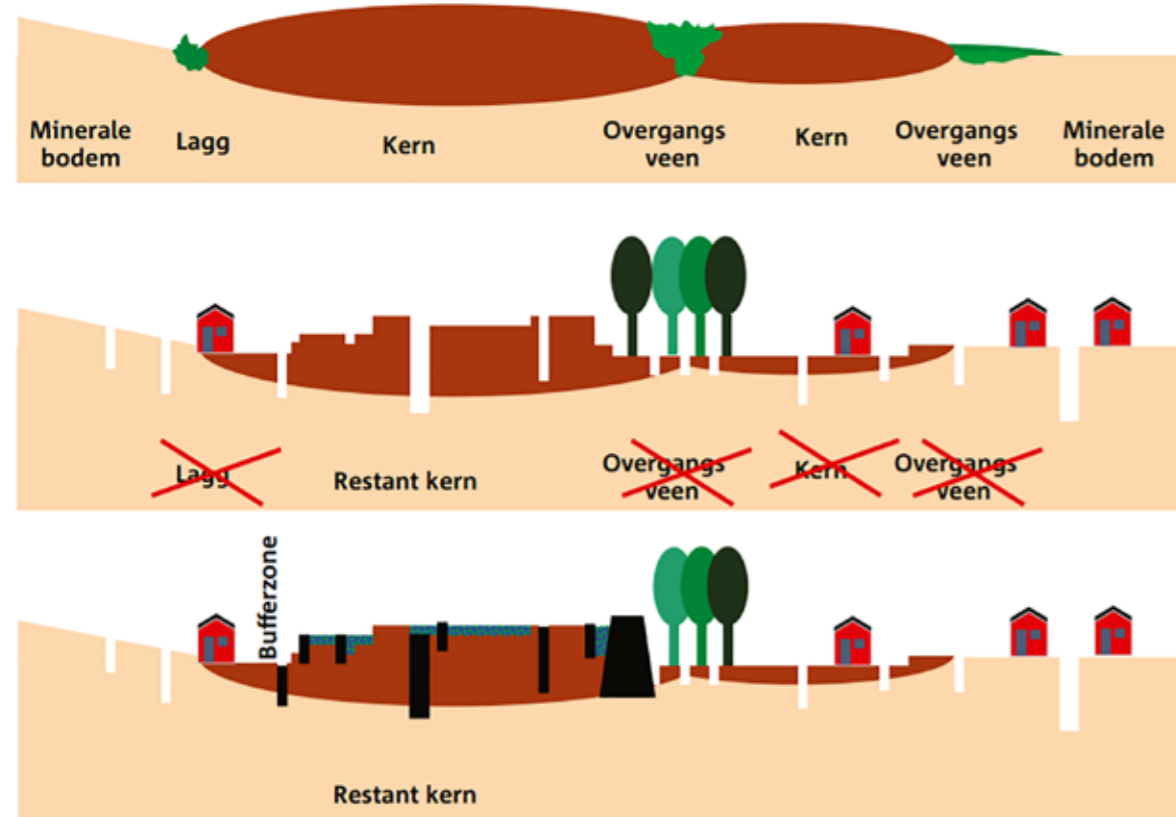
Dat veen zo goed CO₂ kan opslaan, heeft alles te maken met de geringe vertering van planten. In natte venen verteren dode veenmossen en andere plantenresten

vormen een steeds dikker pakket, aan de bovenkant groeien de planten door. Van uitstoot van kooldioxide, die normaal gesproken vrijkomt bij vertering van planten, naar de atmosfeer is nauwelijks sprake. Het blijft grotendeels in het veenpakket opgeslagen.

Ga je veen ontwateren, wat nu gebeurt in de veenweiden van Friesland, Noord- en Zuid-Holland en de hoogvenen in Oost- en Zuid-Nederland, komt de vertering van planten alsnog op gang met als gevolg een grote uitstoot van CO₂. Op dit moment leggen onze bossen jaarlijks 3,6 megaton CO₂ vast. De veengebieden daarentegen stoten als gevolg van ontwatering, vooral ten behoeve van de landbouw, elk jaar bijna 7 megaton CO₂ uit. Wat een winst is er dus te boeken als je die uitstoot drastisch terugbrengt door de veengebieden te herstellen en uit te breiden.

OBN Duurzaam herstel van hoogveenlandschappen

Weergave van een intact hoogveenlandschap (boven) met daarbij de in de tekst benoemde zones in een hoogveenlandschap. Daaronder een weergave van dezelfde situatie maar dan een door ontginningen afgetakeld hoogveenlandschap waarin vaak alleen de voormalige kern nog gedegrademd aanwezig is. De onderste weergave toont een door aanleg van kades en bufferzones herstellend hoogveenlandschap zoals die ook in Overijssel aanwezig zijn en ontwikkeld worden. (Bron schematische weergave: Van Duinen 2013.)

Specialisten

Mineralen, voedingsstoffen en zuurstof komen in de natte veenpakketten nauwelijks voor. Alleen specialisten onder planten en dieren kunnen daar overleven. Veenmossen nemen een sleutelpositie in in het proces van veenvorming. Het zijn kleine, primitieve sporenplanten met cellen die veel water opnemen. Daardoor werken veenmossen als een spons. In Europa komen 45 soorten voor, in Nederland 25. De helft daarvan staat op het punt van verdwijnen, de andere helft houdt stand. Zes komen nog vrij algemeen voor in ons land: gewimperd veenmos, gewoon veenmos, geoord veenmos, haakveenmos, waterveenmos en fraai veenmos.

Er worden twee soorten veen onderscheiden: laagveen en hoogveen. Laagveen is afhankelijk van grondwater. Hoogveen heeft geen contact met grondwater en is daarom geheel afhankelijk van regenwater. Veenontwikkeling begint veelal in een laagte in het landschap. Water dat daarin blijft staan, zakt langzaam weg in de bodem. Na verloop van honderden

jaren ontstaat er enkele decimeters diep een laagje humusresten (gliede), die steeds dikker wordt en zo steeds meer water tegenhoudt. In het water dat daardoor in de laagte blijft staan, gaan veenmossen groeien; ze vormen een laag die tien tot veertig centimeter dik is (acrotelm). Het pakket samengedrukte dode plantenresten (catotelm) daaronder wordt dikker en dikker.

Nieuw landschap

Als het niet wordt verstoord, gaat dit groeiproces onverminderd door. Op een zeker moment is het pakket zo dik geworden, dat grondwater er niet meer in doordringt. Laagveen gaat dan over in hoogveen. De veenmossoorten veranderen mee. Soorten die het goed doen op regenwater nemen de plaats in van soorten die beter gedijen bij grondwater. Er ontstaat een nieuw landschap met veenmosbulten, slenken, veenmostapijten en waterplasjes. De bulten liggen boven het waterniveau, in de slenken staat in de winter en het voorjaar water en in de waterplasjes het hele jaar.

Langs de randen voeren ondiepe geulen wat water af. Omdat het hier minder nat is, kunnen er bomen groeien, voornamelijk berken en dennen. Voedsel om te groeien is er in natuurlijke omstandigheden echter nauwelijks, zodat het best kan gebeuren dat ze na honderd jaar nog maar een of twee meter hoog zijn. Door de aanvoer van stikstof via de lucht groeien ze in ons land een stuk sneller. De overgang van het hoogveen met het omringende landschap is een zone (lagg) waarin het zure en mineraalarme water uit het hoogveen mengt met water dat door de enorme druk van het hoogveen als het ware uit de grond wordt geperst. Dit water is rijk aan mineralen en heeft een laag zuurgehalte. Net als in zoveel overgangszones vinden veel planten- en diersoorten hier een geschikte leefomgeving.

blauwborst, wielewaal en sprinkhaanzangers. Sinds enkele jaren heeft ook de kraanvogel hoogveengebieden gevonden als geschikt broedgebied. En dé hoogveenvogel was het korhoen. Van deze vogel leeft nog een kleine restpopulatie op de heide van de Sallandse Heuvelrug.

Half Nederland

De klimatologische omstandigheden in Nederland zijn heel goed voor de vorming van veen. Rond 1.500 voor Christus was ons land voor meer dan de helft bedekt onder veenpakketten, die soms wel tien meter dik waren; het ging om een oppervlakte van naar schatting één miljoen hectare. In het westen ging het voornamelijk om laagveen, in het zuiden en oosten om hoogveen. Ze maakten het land grote delen van het jaar ontoegankelijk. Het was onland, woeste grond waar een mens niks te zoeken had. Driekwart is weggespoeld door de zee of afgedekt met klei, de rest is sinds de middeleeuwen grotendeels verdwenen door turfwinning en ontwatering ten behoeve van de landbouw. Er is nog 6.000 hectare over. In slechts een klein deel daarvan is nog levend hoogveen, dat wil zeggen dat het veen zichzelf in stand kan houden met bultvormende veenmossen. In Overijssel vind je nog zes gebieden met hoogveen: Engbertdijksvenen, Haaksbergerveen, Buurserzand/Witte Veen, Wierdense Veld, Aamsveen en Beerzerveld. De laatste drie worden beheerd door Landschap Overijssel.

De oppervlaktes levend hoogveen in deze gebieden zijn nog maar klein: van enkele tientallen tot enkele honderden vierkante meter. Vanwege de bijzondere planten en dieren die er leven, zijn deze hoogveengebieden aangewezen voor Natura 2000, het Europese netwerk van natuurgebieden. Herstel is evenwel een complexe aangelegenheid. Naast ontwatering is de neerslag van stikstof een enorm probleem voor het herstel. Met name berken en pijpenstro

Zeldzame soorten

Door de bijzondere omstandigheden in hoogvenen leven hier soorten die je elders niet of nauwelijks tegenkomt. Bij planten zijn dat behalve veenmossen bijvoorbeeld lavendelhei, kleine veenbes, eenarig wollegras en veenpluis. In de lagg-zone vind je vetblad, parnassia, veenmosorchis en moeraswespenorchis naast veel soorten die ook in blauwgraslanden voorkomen: blauwe zegge, spaanse ruiter, moerasviooltje, heidekartelblad, klokjesgentiaan, welriekende nachtorchis en gevlekte orchis. Typische hoogveenvlinders veenhooibeestje, veenbesparelmoervlinder en veenbesblauwtje. Bij libellen gaat het om hoogveenglanlibel en noordse glazenmaker. Vogels vind je vooral langs de randen: klapekster,